

УДК 376(477)

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-1(332)-123-130

Омельченко Аліна Олександрівна,

асистент кафедри олімпійського та професійного спорту

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

alinaomelcenko2@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0879-332X>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в останні роки Україна поступово визначається з основним шляхом свого розвитку і цей шлях спрямований, на самперед, до європейського співтовариства. На сьогодні Україна не готова вступити до Європейського Союзу і на своєму шляху стикається з багатьма проблемами і вимогами, але не можна говорити, що це неможливо.

У 2017 році набула чинності Угода про асоціацію з ЄС, що одразу змусило Україну до проєвропейських змін. Наша держава зараз знаходиться у стані політичного, економічного, соціального та культурного реформування. Перебудовується і система освіти. Значних змін зазнала середня та вища школи. Суттєво змінюється роль вчителя у вихованні особистості. Вдосконалюється система управління і контролю якості освіти. Затверджується концепція «Нової української школи», випускники якої ставатимуть всебічно розвинені новатори з відповідальною громадською позицією (Полулященко & Омельченко, 2020).

Гостро постає питання інклюзивного навчання, що базується на європейських цінностях і принципах толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, неупередженості, недискримінації та переорієнтації свідомості суспільства і педагогічних працівників щодо дітей з особливими потребами (Порошенко, 2019).

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальної діяльності (Наказ МОН № 912, 2018).

Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Україні почалися ще у часи перебування її у складі СРСР. Однак усі дії були спрямовані не на саму соціалізацію дітей з особливими потребами, а на надання незначної матеріальної допомоги та певних послуг для їх навчання. Проблему залучення таких дітей до життєвого середовища та їх успішної

соціалізації у суспільстві було підняте тільки в 2010 році після підписання Закону України «Про загальну середню освіту». Згідно цього закону в систему середньої освіти вносяться зміни, які стосуються інклюзивного навчання, а саме:

1) визначено передумови для вдосконалення освітньої політики для цієї категорії дітей;

2) надано правовий статус інклюзивному навчанню; передбачено таку форму інтегрованого навчання, як спеціальний клас для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

3) визначено новий тип навчального закладу – навчально-реабілітаційний центр.

Завдяки цим змінам усім школам країни надано право створювати спеціальні інклюзивні класи для дітей з фізичними і психічними вадами.

Таблиця 1.

Відмінність традиційного освітнього процесу від інклюзивного (М. Порошенко, 2019)

Традиційний освітній процес	Інклюзивний освітній процес
1. Діти з ООП навчаються виключно у закладах спеціальної освіти або вдома.	1. Діти з ООП навчаються у звичайних закладах освіти й отримують психолого-педагогічну допомогу.
2. ООП дітей в освітньому процесі не враховуються.	2. Освітні цілі визначаються залежно від ООП дитини.
3. Освітні цілі для всіх дітей однакові.	3. Для кожного учня з ООП розробляється індивідуальна програма розвитку. За потреби розробляється індивідуальний навчальний план.
4. Усі учні мають опанувати уніфікований освітній план у визначені терміни.	4. Використовуються адаптовані стратегії і методи оцінювання.
5. Оцінювання проводиться за однаковим підходом для всіх.	5. Основним критерієм успішності є індивідуальні досягнення учня з ООП.
6. Оцінювання результатів навчання відбувається шляхом порівняння із загальним освітнім планом на основі визначених критеріїв навчальних досягнень учнів.	6. Успішність навчання розглядається на основі врахування прогресу в розвитку дитини.
7. Успішність кожного учня визначається порівнюючи з найкращими результатами.	7. Батьки беруть активну участь в освітньому процесі; на них покладені певні зобов'язання.
8. Батьки є пасивними учасниками освітнього процесу.	

Проблему інклюзивного навчання в Україні підіймали в своїх роботах В. Бабич, Т. Озоліна, О. Отравенко, М. Порошенко, Н. Рубцова, Т. Круцевич, С. Харченко та інші. Між тим, на сьогоднішній день показники рівня соціального здоров'я сучасної молоді мають негативну тенденцію. Це перш за все стосується молоді з особливими потребами. Такі діти, як показує практика, після закінчення навчання практично не готові до дорослого самостійного життя та зовсім не соціалізовані у суспільстві (В. Бабич, 2014). Тому тема інклюзивної освіти в Україні вкрай важлива і актуальна та потребує детального вивчення.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні основних проблем та перспектив розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Плідному розвитку інклюзивної освіти в Україні перешкоджає низка чинників. Одне з перших місць займає матеріально-технічне оснащення закладів освіти. На жаль, навіть в повсякденному житті люди з особливими потребами стикаються з великою кількістю труднощів. Як правило, ні наземний транспорт, ні метрополітен, ні громадські місця не оснащені необхідним обладнанням, що в свою чергу не дозволяє таким людям користуватися всіма умовами життя і як наслідок – почуватися повноцінними. Що вже говорити про спеціалізоване обладнання для навчання та реабілітації дітей з психічними і фізичними вадами розвитку в умовах освітнього процесу.

Наступна проблема – спеціалізована підготовка інклюзивних педагогів. Вимоги до вчителя інклюзивного навчання значно виходять за рамки вчителя звичайного класу. Окрім професійних умінь і навичок та досконалого володіння матеріалом, інклюзивний педагог повинен мати спеціальні кваліфіковані знання стосовно дитини з порушеннями психічного чи (та) фізичного розвитку, володіти інформацією щодо анамнезу дитини і особливостями індивідуального підходу та (за потреби) надання першої медичної допомоги. Окрім того вчителю мають бути притаманні такі особисті якості як емпатія, доброта, спокійність, творчість, психічна врівноваженість та професійна етика (збереження в таємниці діагнозу дитини та особливості її поведінки).

Згідно даних Державної служби статистики України в нашій країні з 7,6 млн дітей віком від народження до 18 років з яких лише 11,8 тис. дітей навчаються у звичайних школах завдяки інклюзивній освіті (Офіційний сайт Державної служби статистики України). Це означає те, що в Україні як мінімум не вистачає педагогів для інклюзивного навчання. Виходячи з цього постає питання: де брати кадри? Якщо в столичних заклади освіти та крупніших по населенню місцях України (Харків, Дніпро, Одеса, Житомир, Полтава) обстановка більш менш сприятлива, то в маленьких місцях та селах стан інклюзивної освіти вкрай критичний. В кращому випадку діти з особливими потребами навчаються вдома зі звичайними шкільними вчителями. Зрозуміло, що в такому випадку про ефективне навчання таких дітей та їх подальшу соціалізацію у суспільстві і говорити нічого.

Третя причина не менш важлива – зацікавленість батьків в соціалізації своєї дитини-інваліда, що значно впливає на її психологічне самопочуття. Інклюзивне навчання потребує від батьків активної участі в освітньому процесі, в іншому випадку дитина з особливими потребами буде відчувати дискомфорт та стрес: труднощі навчання, неприйняття суспільством, відчуження своєю родиною. Нажаль, дуже часто, батьки відчувають сором за свою «особливу» дитину перед суспільством, обумовлену стереотипами, забобонами та відсутністю толерантності до людей-інвалідів. Це значно гальмує, ускладнює, а в деяких випадках і

зовсім руйнує, процес соціалізації і навчання таких дітей. Через непереробний страх людей перед аномальністю батьки приходять до рішення навчати свою дитину вдома.

З вищесказаного виходить четверта проблема впровадження інклюзивного навчання – громадська думка щодо людей з особливими потребами та низька культура міжособистісного спілкування батьків з дітьми. Для подолання цієї перешкоди треба не тільки готувати дитину з особливими потребами до життя в суспільстві здорових людей, а й суспільство до повноцінного прийняття такої людини, як повноцінного члена цього суспільства. Для цього повинні бути створені певні умови:

- залучення засобів масової інформації (трансляцію соціальних роликів, фільмів, тощо);
- організація інформаційних кампаній, спрямованих на здобуття освіти дітей з інвалідністю;
- проведення виховних заходів для здорових дітей з метою толерантного відношення до дітей-інвалідів, допомоги їм та сприйняття їх як повноцінних громадян.

П'ята причина гальмування розвитку інклюзивного навчання – недосконалість законодавчої бази, відсутність спеціальних стандартів освіти та варіативних програм для навчання дітей з особливими потребами, відсутність закону про спеціальну освіту, в якому б чітко визначалися правові основи інституту інклюзивної освіти та принципи механізму створення економічних умов для реалізації інклюзивних підходів до освіти осіб з особливими освітніми потребами (Заярнюк, 2004).

Висновок. Інклюзивна освіта в Україні не є новшеством, свій шлях вона розпочала ще до років незалежності. Та сумна статистика свідчить про її недосконалість. Ефективному розвитку інклюзії в Україні перешкоджають безліч причин, такі як економічні, соціальні, політичні та інші.

Для успішної реалізації навчання дітей з особливими потребами потрібне перш за все вирішення головних проблем:

1. Матеріально-технічне, спеціалізоване оснащення закладів освіти (наявність пандусів, перил, підйомників, учбових меблів та підручників, спеціальних туалетів, мультимедійного обладнання, тощо).
2. Фінансування освіти в Україні взагалі та інклюзивної зокрема.
3. Кваліфікована підготовка інклюзивних педагогів та асистентів.
4. Вдосконалення нормативно-правової і законодавчої бази інклюзивної освіти в Україні.
5. Формування позитивної громадської думки щодо інклюзивного навчання та дітей з особливими потребами.

Надалі нами планується більш детальне вивчення проблеми інклюзивного навчання в Україні та її роль у соціалізації молоді з обмеженими можливостями.

Список використаної літератури

- 1. Полулященко Ю. М., Омельченко А. О.** Основні питання становлення інклюзивної освіти в Україні. *III International scientific conference «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities»: Conference proceedings.* Kaunas: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. С. 126–129.
- 2. Порошенко М. А.** Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
- 3. Про затвердження** Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ МОН №912 від 01.10.2010 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення: 14.09.2018).
- 4. Бабич В. І.** Визначення основних проблем формування соціального здоров'я підлітків в загальноосвітніх навчальних закладах. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал.* Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2014. №12 (107) С. 99–102.
- 5. Офіційний сайт** Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.09.2018).
- 6. Заярнюк О. В.** Соціальний захист уразливих верств населення: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки».* Кіровоград: КНТУ, 2004. Вип. 6. С. 131–134.
- 7. Харченко С. Я.** Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2006. 320 с.

References

- 1. Poluliashchenko, Yu. M. & Omelchenko, A. O.** (2020). Osnovni pytannia stanovlennia inkliuzyvnoi osvity v Ukraini [The main issues of inclusive education in Ukraine]. *III International scientific conference «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities»: Conference proceedings.* Kaunas: Izdevniecība «Baltija Publishing» [in Lithuania].
- 2. Poroshenko, M. A.** (2019). Inkliuzyvna osvita [Inclusive education]. Kyiv: TOV «Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian].
- 3. Pro zatverdzhennia** Kontseptsii rozvytku inkliuzyvnoho navchannia: Nakaz MON №912 vid 01.10.2010 [About approval of the Concept of development of inclusive training]. Retrieved from <https://ru.osvita.ua/legislation>.
- 4. Babych, V. I.** (2014). Vyznachennia osnovnykh problem formuvannia sotsialnoho zdorovia pidlitkiv v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Identifying the main problems of social health of adolescents in secondary schools]. *Molod i rynek: nauково-pedahohichnyi zhurnal*, 12 (107), 99-102. Drohobych: Drohobyt'skyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- 5. Ofitsiynyi** sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- 6. Zaiarniuk, O. V.** (2004). Sotsialnyi zakhyst urazlyvykh verstv naseleennia: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Social protection of vulnerable groups: domestic and foreign experience]. *Naukovi pratsi Kirovohrad'skoho natsionalnoho tekhnichnoho*

universytetu. Serii «Ekonomichni nauky», 6, 131-134. Kirovohrad: KNTU [in Ukrainian]. 7. Kharchenko, S. Ya. (2006). Sotsializatsiia ditei ta molodi v protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia i praktyka [Socialization of children and youth in the process of socio-pedagogical activities: theory and practice]. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].

Омельченко А. О. Проблеми та перспективи розвитку інклюзії в українських закладах освіти

Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку і впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах України в умовах євроінтеграції. В статті розкрито поняття інклюзивної освіти як комплексного процесу забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності. Розглядаються головні відмінності традиційного освітнього процесу від інклюзивного.

Інклюзивна освіта в Україні не є новшеством, свій шлях вона розпочала ще до років незалежності. Та сумна статистика свідчить про її недосконалість.

На основі статистичних даних Державної служби статистики виявлено, що на сьогоднішній день показники рівня соціального здоров'я сучасної молоді мають негативну тенденцію. Це перш за все стосується молоді з особливими потребами. Такі діти, як показує практика, після закінчення навчання практично не готові до дорослого самостійного життя та зовсім не соціалізовані у суспільстві. Тому тема інклюзивної освіти в Україні вкрай важлива і актуальна та потребує детального вивчення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування основних проблем та перспектив розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Встановлено, що плідному розвитку інклюзивної освіти в Україні перешкоджає низка чинників: низьке матеріально-технічне оснащення; недостатнє фінансування; брак професійних кадрів; недосконала нормативно-правова база. Та основним фактором, що гальмує розвиток інклюзивного навчання – це нетолерантна громадська позиція щодо людей з особливими потребами та низька культура міжособистісного спілкування батьків з дітьми. Для подолання цієї перешкоди, на нашу думку, треба не тільки готувати дитину з особливими потребами до життя в суспільстві здорових людей, а й суспільство до повноцінного прийняття такої людини, як повноцінного члена цього суспільства.

Ключові слова: дитина-інвалід, євроінтеграція, інклюзивне навчання, людина з особливими потребами, освіта.

Омельченко А. А. Проблемы и перспективы развития инклюзии в украинских учебных заведениях

Статья посвящена исследованию проблемы развития и внедрения инклюзивного образования в учебных заведениях Украины в условиях

евроинтеграції. В статті раскрыто поняття інклюзивного освіти як комплексного процесу забезпечення рівного доступу к якості освіті шляхом організації навчання в навчальних закладах на основі застосування особисто орієнтованих методів навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей в навчально-пізнавальній діяльності. Розглядаються основні відмінності традиційного освітнього процесу від інклюзивного.

Інклюзивне освіта в Україні не новітністю, свій шлях вона почала ще в час незалежності. І сумна статистика свідчить про її недосконалість.

На основі статистичних даних Державної служби статистики виявлено, що на сьогоднішній день показники рівня соціального здоров'я сучасної молодіжі мають негативну тенденцію. Це передусім стосується молодіжі з особливими потребами. Такі діти, як показує практика, після закінчення навчання практично не готові к дорослій самостійній життю і взагалі не соціалізовані в суспільстві. Тому тема інклюзивного освіти в Україні дуже важлива і актуальна і потребує детального вивчення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування основних проблем і перспектив розвитку інклюзивного освіти в Україні.

Встановлено, що плідному розвитку інклюзивного освіти в Україні заважає ряд факторів: низьке матеріально-технічне оснащення; недостатнє фінансування; нехватка професійних кадрів; недосконалість нормативно-правової бази. Головним фактором, що затримує розвиток інклюзивного навчання – це нетерпимість суспільної позиції по відношенню к людям з особливими потребами і низька культура міжособистісного спілкування батьків з дітьми. Для подолання цього завади, по нашій думці, треба не тільки готувати дитину з особливими потребами к життю в суспільстві здорових людей, але і суспільство к повноцінному прийняттю такого людини, як повноцінного члена цього суспільства.

Ключові слова: євроінтеграція, дитина-інвалід, інклюзивне навчання, людина з особливими потребами, освіта.

Omelchenko A. Problems and Prospects of Development of Inclusion in Ukrainian Educational Institutions

The article is devoted to the study of the problem of development and implementation of inclusive education in Ukrainian educational institutions in the context of European integration. The article describes the concept of inclusive education as a comprehensive process of ensuring equal access to quality education through the organization of children's education in educational institutions based on the use of personally oriented teaching

methods, taking into account their individual characteristics in educational and cognitive activities.

Inclusive education in Ukraine is not a novelty, it began its journey even before the years of independence. But the sad statistics testify to its imperfection.

The main differences between the traditional educational process and the inclusive are considered.

Based on the statistics of the State Statistics Service, it is revealed that today the social health indicators of modern youth have a negative tendency. This is especially true for young people with special needs. Such children, as practice shows, are almost unprepared for adulthood and not socialized at all after graduation. Therefore, the topic of inclusive education in Ukraine is extremely important and relevant and needs detailed study.

The purpose of the study is to provide a theoretical justification for the main problems and prospects for the development of inclusive education in Ukraine.

A number of factors have been hindered by the fruitful development of inclusive education in Ukraine: low logistical equipment; insufficient funding; lack of professional staff; imperfect legal framework.

But the main factor hindering the development of inclusive learning is the intolerant public position on people with disabilities and the low culture of interpersonal communication between parents and children. To overcome this obstacle, in our opinion, it is necessary not only to prepare a child with special needs for life in the society of healthy people, but also for the society to fully accept such a person as a full member of this society.

Key words: European integration, disabled child, inclusive education, disabled person, education.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020 р.

Прийнято до друку 27.01.2020 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Бабич В. І.